

Прегледни рад

Примљено: 26. 6. 2014.

UDK 343.21 (497.11)

Ревидирана верзија: 14. 1. 2015.

Одобрено за штампу: 18. 6. 2015.

КРИВИЧНОПРАВНИ АСПЕКТИ ПРЕВАРА СА ПОСЕБНИМ ОСВРТОМ НА ПРЕВАРУ У ОСИГУРАЊУ

Слободан Јовановић^{1*}, Јасмина Лабудовић Станковић²

¹Универзитет Привредна академија,

Правни факултет за привреду и правосуђе, Нови Сад, Србија

²Универзитет у Крагујевцу, Правни факултет, Крагујевац, Србија

**nsbob@sezampro.rs*

Апстракт

У раду се указује на општи проблем превара у осигурању које доводе до многобројних поремећаја, од неоправданог увећања одштетних захтева или лажног приказивања узрока о настанку осигураног случаја, до повећане премије осигурања савесним осигураницима заједнице ризика. Аутори анализирају превару као предмет регулације у кривичном праву, обележја преваре у осигурању, радњу и намеру због које се врши превара, као и додирне тачке кривичног дела преваре са обележјима других кривичних дела која у својим обележјима садрже превару. Кривичноправни аспект изабране теме у излагању обрађен је и применом упоредноправног метода, који је омогућио увид у решења одређеног броја страних законодавстава која могу бити корисна и у српском правном систему.

Кључне речи: осигурање, превара, заблуда, злоупотреба, стицај.

CRIMINAL LAW ASPECTS OF FRAUD WITH SPECIAL EMPHASIS INSURANCE FRAUD

Abstract

The paper deals with general issues of insurance fraud, leading to numerous distortions, from unjust claims augmentation or false presentation of the cause of the insured event, to insurance premium increase on the side of conscientious policyholders in the risk community. The authors analyse fraud as an object of regulation in the criminal law, insurance fraud features, conduct and motive for committing fraud as well as connecting points of fraud with other crimes embracing fraud in its features. The criminal law aspect of the topic chosen has been processed by the application of the comparative method that has enabled insight into the solutions of a number of foreign jurisdictions that could be useful in the Serbian legal system.

Key words: insurance, fraud, error, abuse, cumulation

ОПШТИ ПРОБЛЕМ ПРЕВАРА У ОСИГУРАЊУ

У области осигурања лажни одштетни захтеви узрокују многобројне проблеме. На страни осигураваача они проузрокују много веће трошкове од стварних, поготово ако се осигураваач ангажује на спровођењу истраге и прикупљања доказа којима ће се одбрани од исплате неоснованог одштетног захтева. Али још већа штета за осигураваача настаје ако исплати штетне последице осигураног догађаја проузрокованог свесним и вољним деловањем осигураника. Најчешћа побуда за извршење преваре настаје у околностима поремећених односа на тржишту и пословне кризе осигураника када много чешће избијају пожари у осигураним млиновима, складиштима и трговачким радњама, долази до потапања и разбијања осигураних пловила (Чубински, 1934, стр. 588). Понекад, симулација осигураног догађаја или ризика може неочекивано да доведе и до настанка веће штете од планиране (могуће је, на пример, да дође до нежељених људских жртава и повреда, као и да се подметнути пожар непланирано прошири на суседну имовину.) На страни заједнице осигураника, у оној мери у којој се повећа технички резултат (смањи капитал фондова) осигураваача, у тој мери долази до сразмерног повећања премије осигурања за све осигуранике, како савесне, тако и несавесне. Управо је најгора могућа последица по савесне осигуранике уколико један или више њих „... оствари противправну имовинску корист на терет осталих осигураника који припадају истој заједници опасности” (Маровић, Жарковић, 2007, стр. 345).

Улога брокера (посредника) у осигурању, као везе између уговарача осигурања и осигураваача, често се може налазити у сфери незаконитог понашања. Тако брокери могу бити у „дослуху” са својим клијентима – уговарачима осигурања или осигураницима ради преваре осигураваача. Ово се, нарочито, састоји у неплаћању премије осигураваачу, изузев у случају ако дође до одштетног захтева.

Имајући у виду претходна излагања, превару могу извршити уговарачи осигурања, осигураници, осигурана трећа лица (запоследни, други брачни друг итд.), али и лица која пружају услуге у зависности о којој врсти осигурања се ради (купци и продавци робе, шпедитери, превозиоци, складиштари, хаваријски комесари, брокери, агенти и агенције у осигурању, судски вештаци, лекари цензори, актуари, ревизори, сервис за поправку и др.)

У друштвима за осигурање за многе запослене реструктурирање и трајна рецесија представљају знаке све мање сигурности радног места. Услед таквих околности у којима послују друштва за осигурање, у правној теорији осигурања је истакнуто да на основу тог личног осећаја, заједно са интерним знањем о контролним механизмима и поступцима, ризик од привредног криминала од стране запослених убрзано расте (Drescher, 2009, стр. 91). Када се томе дода

и наглашени индивидуализам данашњег морала који фаворизује задовољење најпре индивидуалних а затим колективних потреба, онда преовлађује жеља за стицањем материјалних добара која лако представља искорак преко границе легалности (Јеж, Јоксић, 2013, стр. 285).

У наредном делу предмет наше анализе биће превара као предмет регулисања у кривичном праву и обележја кривичног дела преваре, као део обележја одређеног броја других кривичних дела. Кривичноправни аспект изабране теме у излагању ћемо обрадити и применом упоредноправног метода који ће нам омогућити увид у решења страног кривичног законодавства.

ПРЕВАРА У ОСИГУРАЊУ КАО ПРЕДМЕТ РЕГУЛИСАЊА У КРИВИЧНОМ ПРАВУ

У упоредним правним системима, судећи по важећим решењима, питање да ли осигураник треба да буде кажњен строжом казном од оне предвиђене за опште преваре и данас је актуелно питање у сфери законодавства. Следствено томе, постоје правни системи који предвиђају превару у осигурању као посебан облик кривичног дела преваре, док нека друга законодавства то не чине. У групи законодавстава где је превара у осигурању предвиђена као посебно кривично дело, поред Србије, спадају Грчка (Ο Ποινικός Κώδικας της Δημοκρατίας στην Ελλάδα, 1951, чл. 380), Немачка (Deutsches Strafgesetzbuch, 1998, чл. 263, ст. 3, тач. 5), Холандија (Wetboek van Strafrecht van Nederland, 1881, чл. 328), Шведска (Strafflagen Konungariket Sverige, 1999, Глава 9, чл. 11), Финска (Rikoslain Suomen tasavallan, 1889, Глава 36, чл. 4), Словачка (Trestný zákon Slovenskej republiky, 2005, чл. 223) и Бивша Југословенска Република Македонија (Кривичен законик на Република Македонија, 1996, чл. 250). Од наведених правних система, кривично дело којим се санкционише превара осигураника неколицина правних система назива „преваром у осигурању” (Србија, Немачка, Словачка, Финска, Боливија), док други користе назив „осигураничка превара” (Кривични закон Републике Српске, 2003, чл. 240) или „злоупотреба осигурања” (Österreichisches Bundesgesetz, 1974, чл. 151; Kazneni zakon Republike Hrvatske, 1997, чл. 238).

Правни системи у којима је превара у осигурању супсумирана под кривичним делом преваре су Француска, Швајцарска, Велика Британија, Мађарска, Црна Гора, и Румунија, док на пример у неким другим, изузев прикладног наслова главе закона (Холандија – „Глава XXV – Превара” и Аргентина – „Глава IV – Подвала и друге преваре”), не постоји посебан назив кривичног дела преваре у осигурању.

Са друге стране, неретко примењеним општим нормативним методом је обухваћена и превара у осигурању. Типичан пример таквог метода је немачки Кривични закон који прописује посебно

дело преваре у осигурању, у чл. 265 као лакши облик, док тежи облик преваре у осигурању прописује у чл. 263, ст. 3, тач. 5 који носи назив „Превара.” Интересантно је да кривична законодавства Немачке у наведеном члану, Холандије у чл. 327 и Аргентине у чл. 174, ст. 1, тач. 1 у посебно тешке случајеве преваре, применом квалитативног метода одређивања, сврставају случајеве подметања пожара у објекту велике вредности, као и проузроковање потонућа или насукања брода ради наплате надокнаде из осигурања. Ово је очигледно у складу са Директивом бр. 73/239/ЕЕЦ Савета ЕЕЗ о усаглашавању законских, подзаконских и управних аката који се односе на започињање и обављање послова директног осигурања, осим осигурања живота, и њеним чл. 5(д) којим су прописани квалитативни и квантитативни критеријуми категоризације великих ризика у осигурању (First Council Directive 73/239 of 24 July 1973 on the coordination of laws, regulations and administrative provisions relating to the taking-up and pursuit of the business of direct insurance other than life assurance). Тако се према квалитативном критеријуму узима у обзир природа предмета осигурања у које спадају осигурања каска шинских возила, летелица и пловила и осигурање од одговорности брода и авиопревозника, док се према квантитативним критеријумима у велике ризике сврставају осигурање имовине, осигурање од одговорности и осигурање финансијских губитака ако испуњавају најмање два од следећа три критеријума: 1) биланс стања износи 6,2 милиона евра, 2) нето промет од 12,8 милиона евра и 3) просечан број запослених током финансијске године износи или је већи од 250. Наведени начин дефинисања тешких случајева преваре у осигурању нисмо пронашли ни у једном другом кривично-правном систему који су били предмет наше анализе.

Уобичајено је да се у кривичном законодавству санкционише превара у вези са намерним проузроковањем уништења или оштећења осигураног предмета или приказивањем веће вредности штете од оне која је стварно настала. Међутим, постоје и правни системи који санкционишу наведене аспекте у погледу околности осигурања, односно околности у вези са предметом осигурања, као и измишљање лажних информација и њихово навођење у исправама ради преварног закључења осигурања у циљу незаконите наплате надокнаде од осигуравача. Ради се и о ситуацији у којој осигуравач не би закључио уговор о осигурању да су му истините информације представљене при закључењу уговора, односно да му је стварно стање било познато. То је кривичноправни систем Холандије. Словеначки кривични закон је одређенији у том смислу, јер у чл. 211, ст. 2 прописује санкцију за закључење „...двоструког осигурања или уговора о осигурању после настанка осигураног случаја...”

У праву Уједињеног Краљевства Велике Британије и Северне Ирске, доношењем Закона о финансијским услугама 1986. године, интензивира се борба за спречавање финансијских превара, да би тек доношењем Закона о преварама из 2006. године превара и непоштено прибављање услуга били кривично санкционисани. Прописана је затворска казна од годину дана до десет година, с тим што се може изрећи затворска и новчана казна заједно. Наведени закон посебно не разликује превару у осигурању, већ се кривичним делом преваре обухвата, не само превара у осигурању, већ и читав низ поступака којима се на преваран начин, у различитим друштвеним односима, стиче материјална корист било стицањем ствари, новчане добити, коришћењем услуга или избегавањем одговорности (The Fraud Act 2006, 2006, Annex No1).¹ Обележја кривичног дела преваре у кривичном праву Велике Британије прецизно су одређена кроз три начина извршења: 1) као превара учињена лажним представљањем, 2) као превара ускраћивањем информација и 3) превара злоупотребом положаја.

У нашем праву превара је дефинисана као кривично дело против имовине и састоји се у навођењу неког лица да на штету своје или туђе имовине нешто учини или не учини довођењем тог лица у заблуду лажним приказивањем или прикривањем чињеница или одржавањем у заблуди (Кривични законик Републике Србије, 2005, чл. 208, ст. 1). Ради се о радњи активног обнављања и учвршћивања заблуде створене код другог лица, даљим и новим лажним приказивањем чињеница и траје до тренутка када је престало противправно стање.² Иако је битно постојање противправности радњи и стања, временска дужина трајања противправности није битна. Кривично дело је учињено умишљајним довођењем у заблуду, њеним одржавањем код превареног лица или самим покушајем да се изврши превара, при чему није битно да ли је прибављена противправна корист.

Кривично дело преваре се може извршити у основном или лакшем облику, у зависности од тога да ли је извршено у намери да се себи или другом прибави противправна имовинска корист (Кривични законик Републике Србије, 2005, чл. 208, ст. 1, 3 и 4) или само

¹ Анексом бр. 1 стављене су ван снаге одговарајуће одредбе великог броја закона донетих у периоду од 1952. до 2005. године.

² Извод из сентенце из пресуде Врховног касационог суда, Кзз 2/12 од 25. јануара 2012. године, доступно на: <http://www.vk.sud.rs/sites/default/files/attachments/RADNjA%20KRIVI%20C4%208CNOG%20DELA%20PREVARA%20IZ%20C4%208CLANA%20208%20STAV%201%20KRIVI%20C4%208CNOG%20ZAKONIK.pdf>, 10. 6. 2014, сентенца утврђена на седници Кривичног одељења 20. 3. 2012. године, доступно на: <http://www.vk.sud.rs/sr-lat/kzz-212-povrede-krivi%20C4%208Dnog-zakona-zastarelost-prevara>, 10. 6. 2014.

у намери да се другом проузрокује штета (Кривични законик Републике Србије, 2005, чл. 208, ст. 2). У погледу виности, ово дело се не може извршити из нехата, већ само са директним умишљајем (Ђурђић, Јовашевић, 2012, стр. 124; Јовашевић, 2014, стр. 124; Игњатовић, 2007, стр. 81; Чејовић, Кулић, 2014, стр. 452), односно навођењем неког лица да учини или не учини нешто што је штетно за његову или туђу имовину обманом, тј. довођењем у заблуду или одржавањем у заблуди (Лазаревић, 2011, стр. 702; Стојановић, 2012, стр. 627; Вуковић, Станојчић, 2013, стр. 235) са намером да се прибави противправна имовинска корист или проузрокује штета. Дакле, евентуални умишљај код овог кривичног дела, као и кривичног дела превара у осигурању, је искључен. Осим наведене, Закон прописује и поделу у зависности од висине настале штете, односно оштећене имовине.

КРИВИЧНО ДЕЛО ПРЕВАРА У ОСИГУРАЊУ У КРИВИЧНОМ ЗАКОНИКУ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

Имајући у виду све чешће откривање превара у Србији од 2000. године и код нас је сазрело схватање о друштвеној опасности дела преваре у осигурању, те је изменама и допунама Кривичног законика Републике Србије из 2009. године предвиђено кривично дело „Превара у осигурању“ (Кривични законик Републике Србије, 2005, чл. 208а). Међутим, у правној теорији се износи став да је постојеће кривично дело преваре у осигурању обухваћено кривичним делом преваре, те да је зато његово увођење било непотребно (Стојановић, 2012, стр. 625), односно да је оно предвиђено због неких специфичних обележја за област у којој се врши превара, као и због тога што је превара у овој области чешћа него у другим областима (Лазаревић, 2011, стр. 704).

Стилизација кривичног дела преваре у осигурању у нашем кривичном праву обухвата општу инкриминацију у погледу лажног приказивања или прикривања чињеница, да би у наставку описа обележја овог дела конкретизовао поједине случајеве преваре на основу којих се може закључити која лица у својству извршилаца је законодавац имао у виду приликом доношења овог члана. Тако, лажна мишљења, извештаји и процене могу да се односе на вештаке, лекаре цензоре, проценитеље и друге пружаоце услуга који својим радњама, мишљењима, извештајима и проценама, на чије услуге се осигуравач ослања приликом ликвидације штете, утичу на његову одлуку да штету ликвидира и осигуранику исплати већи износ надокнаде од стварно настале штете, да исплати штету која, у смислу општих и посебних услова осигурања, не потпада под осигурани случај или да надокнади штету која се уопште није десила. Ипак, ако би радње ко-

је чине лажно приказивање или прикривање чињеница извршио осигураник, сматрамо да би и оне могле да се подведу под чл. 208а – превара у осигурању из најмање два разлога. Прво, зато што уговарач осигурања или осигураник приликом доказивања да је уговорени осигурани случај настао не даје своје мишљење или процену, већ подноси одређену документацију. Иако се у кривичним законима не наводи у којим исправама може бити садржана лажна информација, то ће бити све исправе које се користе у правном промету и професионалној пракси. Међутим, ако би уговарач осигурања давао своја мишљења и процене, исте не би осигуравача обавезивале и он се сигурно на њих не би ослањао приликом одлучивања да ли ће прихватити или одбити одштетни захтев. Поред наведеног, могуће је и да постоји намера уговарача осигурања да изврши превару, али да на страни осигуравача не постоји заблуда у погледу околности и чињеница које је презентовао уговарач осигурања (на пример, уговарач осигурања је дао лажну изјаву осигуравачу да није био у алкохолисаном стању приликом управљања моторним возилом или да није управљао моторним возилом без важеће возачке дозволе, а у полицијском записнику је констатовано супротно.) Друго, имајући у виду ниво одређености обележја кривичног дела преваре у осигурању из чл. 208а, сматрамо да њиме могући круг лица као извршилаца тог кривичног дела није сужен само на трећа лица ван уговорног односа осигурања. Могуће је, на пример, да уговарач врши превару не само ради остваривања противправне имовинске користи себи, већ и у корист других лица која му помажу да дође у посед документације са неистинитим садржајем, а која од уговарача осигурања заузврат очекују награду која такође представља противправну имовинску корист.

Радње којима се врши превара осигуравача често зависе од претходног испуњења суспензивног услова по чијем испуњењу настаје обавеза осигуравача да надокнади осигурану штету, а он се остварује настанком осигураног догађаја. Превара у осигурању односи се на унапред осмишљено намештање и, евентуално, измишљање чињеница и околности које би лажно указале да је штетни догађај настао из, условима осигурања, осигураног узрока. Зато је сасвим логично да битне информације, околности или чињенице зависе од дате врсте осигурања и природе осигураних ризика.

Радње и околности могу да представљају саму радњу преваре у осигурању, али када се ради о понашању неког лица које својим чињењем проузрокује штетне последице које се лажно могу представити као пуноважан одштетни захтев према осигуравачу, као што су саобраћајна незгода, пожар или крађа, онда, у зависности од околности конкретног случаја, постоји кривична одговорност и за дела из групе кривичних дела против безбедности јавног саобраћаја, кривична дела изазивања опште опасности, крађе и др. Уколико је пре-

вара извршена на основу претходно инсценираног остварења осигураног догађаја подметањем пожара, а затим постављањем незаконитог одштетног захтева за пожаром уништену имовину, радиће се о одвојеној кривичној одговорности посебно за кривично дело изазивања опште опасности, а посебно за кривично дело преваре. Под претпоставком да је оба дела починио уговарач осигурања, радиће се о хетерогеном реалном стицају јер се ради о разноврсним кривичним делима из групе кривичних дела против имовине и кривичних дела против опште сигурности људи и имовине, као и о две различите радње извршења тих кривичних дела. Код изазивања опште опасности подметањем пожара треба имати у виду да се као извршилац може појавити и лице које није уговорна страна по полиси осигурања, нити корисник надокнаде из осигурања, али са којим се уговарач осигурања договорио о изазивању пожара. У том случају уговарач осигурања ће одговорати за извршилаштво у кривичном делу преваре, а за подстрекавање у извршењу кривичног дела изазивања опште опасности, уколико и сам није учествовао у подметању пожара у којем случају ће одговорати као саизвршилац или помагач.

ПРЕВАРА КАО ДЕО БИТНИХ ОБЕЛЕЖЈА ОДРЕЂЕНИХ ДРУГИХ КРИВИЧНИХ ДЕЛА

По својој суштини, превару је лако разликовати од других кривичних дела против имовине, као што су на пример крађа, утаја, изнуда, одузимање туђе ствари итд., док, са друге стране, неретко може бити садржана у обележјима неких кривичних дела, посебно оних из групе дела против привреде. Својства извршиоца и лица коме се прибавља имовинска корист, као и под којим околностима се врши превара и с каквом намером, представљају нека од битних обележја по којима се кривично дело преваре разликује од других кривичних дела чија радња подразумева превару али која се терминолошки инкриминише другачије било због специфичности друштвено опасног понашања, било због функције коју обавља неко лице. Тиме се исправно квалификовање неког противправног понашања под одређено кривично дело, наизглед, показује компликованим, те је понекад неопходно мењати његову првобитну квалификацију.³ Ко-

³ Кад је осуђени у својству власника и директора приватног предузећа у намери прибављања противправне имовинске користи за своје предузеће довео у заблуду директора оштећеног предузећа прикривањем чињенице да на рачуну свог предузећа нема средстава и лажним приказивањем да је у стању да у уговореном року плати робу купљену од оштећеног предузећа и на тај начин га навео да му на штету имовине свог предузећа испоручи робу у вредности од 2.046.809,38 динара, те у том износу прибавио имовинску корист за своје преду-

лико је битна исправна квалификација дела може се разумети када се упореде казне прописане за поједина кривична дела.

Кривичним законима, по правилу, прописано је кривично дело „**Злоупотреба права из социјалног осигурања**” (Кривични законик Републике Србије, 2005, чл. 168) *из групе кривичних дела против права по основу рада*. Специфичности ове преваре су начин извршења и посебна природа противправне имовинске користи која се на тај начин остварује. Оно у чему се обележја кривичног дела преваре и кривичног дела злоупотребе права из социјалног осигурања поклапају односи се искључиво на начин извршења дела. Код кривичног дела злоупотребе права из социјалног осигурања радња извршиоца се састоји у симулирању болести на такав начин да се основано може навести надлежни орган да извршиоцу дела призна неко право из социјалног осигурања које му не припада. Овде се може поставити питање: Да ли би под изразом „симулирање болести” могао да се подведе случај када корумпирани лекари у сарадњи са службеницима који раде на доношењу решења о признању накнада издају фалсификовано уверење о инвалидитету, односно потврде о радној неспособности подносиоца захтева? Сматрамо да би се у том случају радило о три одвојена кривична дела, једно кривично дело фалсификовања службене исправе које је извршио лекар, друго кривично дело злоупотребе права из социјалног осигурања које је извршио подносилац захтева за признање права из социјалног осигурања и кривично дело преваре у служби коју је извршило службено или одговорно лице фонда социјалног осигурања. Код кривичног дела преваре радња дела је одређена уопштено, јер се односи на било коју ситуацију лажног приказивања или прикривања чињеница. Када се ради о лицима која би имала противправну корист од извршења дела, код злоупотребе права из социјалног осигурања, то ће увек бити искључиво извршилац тог дела, док код преваре то могу бити, поред извршиоца, и друга лица. Код кривичног дела преваре, лица према којима се она врши су сва физичка или правна лица, док је код кривичног дела злоупотребе права из социјалног осигурања то увек орган социјалног осигурања. Када је реч о оваквој врсти преваре, по

зеће, извршио је кривично дело злоупотреба овлашћења у привреди из члана 238. став 1. тачка 2. Кривичног законика, а не кривично дело превара из члана 208. став 4. у вези са ставом 1. Кривичног законика. – Сентенца из пресуде Врховног касационог суда Кзп. 197/10 од 16. 3. 2010. године, доступна на: <http://www.vk.sud.rs/sr-lat/kzp-19710-zloupotreba-ovla%C5%A1%C4%87enja-u-privredi-prevara>, 10. 6. 2014, сентенца утврђена на седници Кривичног одељења 25. 6. 2010. године, доступно на: http://www.vk.sud.rs/sites/default/files/attachments/KRIVI%C4%8CNO%20DELO%20ZLOUPOTREBA%20OVLA%C5%A0%C4%86ENJA%20U%20PRIVREDI%20I%20KRIVI%C4%8CNO%20DELO%20PREVARA_0.pdf, 10. 6. 2014.

начелу специјалности (*lex speciali derogat legi generali*), кривично дело злоупотребе права из социјалног осигурања конзумира кривично дело преваре (Лазаревић, 2011, стр. 589).

Када се ради о сличностима кривичног дела „**Прање новца**” (Кривични законик Републике Србије, 2005, чл. 231) из групе кривичних дела против привреде и преваре, треба имати у виду да је радња кривичног дела прања новца одређена алтернативно, у виду три врсте активности: 1) као конверзија или пренос имовине, 2) лажно приказивање незаконитог порекла имовине или лажно приказивање чињеница о имовини и 3) стицање, држање или коришћење имовине. Код кривичног дела преваре радња дела се састоји у довођењу у заблуду неког лица да нешто учини или не учини на штету његове или туђе имовине. Оно што је, по обележјима, својствено у оба кривична дела односи се на лажно приказивање или прикривање чињеница које је као радња код кривичног дела преваре одређено уопштено, а код кривичног дела прања новца повезано са пореклом имовине. Међутим, и код кривичног дела преваре јасно је да се ради о имовини која мора да буде изразива у материјалној вредности, односно у новцу, те у том делу нема битне разлике између ова два кривична дела. Са друге стране, приказивање лажних чињеница разликује се по побуди учиниоца кривичног дела прања новца. Тако код кривичног дела прања новца то се чини ради прикривања порекла имовине, њене вредности, начина стицања ради прања незаконито стечене имовине или новца, док се код кривичног дела преваре, апстрактнијом стилизацијом у Кривичном законнику, под лажним приказивањем чињеница обухватају чињенице које се могу односити на прошлост, садашњост и будућност, којим је извршилац тог дела планирао и желео да у својој или туђој имовини оствари противправну имовинску корист. Ипак, треба рећи да је и код кривичног дела прања новца крајња намера стицање противправне имовинске користи, путем прања новца, тако што се имовина стечена вршењем других кривичних дела покушава легализовати њеним улагањем у законите послове.

Начини прања новца су неисцрпни. Уопштено говорећи, прање новца увек постоји ако корист од таквих радњи физичких или правних лица за предмет има имовину стечену на незаконит начин. Иако се прање новца може вршити на много различитих начина, при чему се различите фазе извршења могу преклапати, прање новца, по правилу, подразумева процес који се одиграва кроз три следећа одвојена корака. Пласман представља корак у којем се незаконито стечена имовина или средства убацују у правни промет, односно финансијски систем. Раздвајање представља кључан корак у којем се имовина „пере” тако што се маскира својина над њом и њено порекло. Коначно, интеграција је фаза у којој се, у коначном стадијуму, „опрана” имовина поново уводи у законити правни промет.

Посебна врста преваре у осигурању, како се наводи у теорији права осигурања (Петровић, 2006, стр. 208), појављује се у осигурању живота ако закључене полисе осигурања не служе сврси за коју су намењене, већ за прање новца чиме се штете државни интереси. Осигураник, у појединим државама (САД, Велика Британија и Немачка), може своју полису да прода на секундарном тржишту преко трећег лица, тј. компаније која је специјализована за куповину полиса које су још на снази. На тај начин настаје законито потраживање према осигуравачу које је преносиво. Пенали за превремено отказивање осигурања су цена „легализације” новца. Имајући у виду да у таквим пословима животног осигурања врло лако могу бити угрожени интереси осигураног лица, у нашој правној литератури су са правом заступљена залагања да се овакво тржиште забрани у Србији (Лабудовић Станковић, 2012, стр. 160), чак иако би се у будућности остварили услови за његово функционисање кроз развој масовног животног осигурања. На основу реченог, очигледно је да би за кривично дело преваре и кривично дело прања новца постојао привидни идеални стицај по основу специјалности, те би извршилац одговарао само за кривично дело прања новца, а не и за кривично дело преваре. Ово зато што кривично дело прања новца, поред кривичних дела прикривања (Кривични законик Републике Србије, 2005, чл. 221) и непријављивања дела или учиниоца (Кривични законик Републике Србије, 2005, чл. 332) у односу на која оно може да представља посебан облик тих дела, садржи такође и једно од обележја кривичног дела преваре у виду лажног приказивања незаконитог порекла имовине или лажног приказивања чињеница о имовини, због чега се може сматрати да је кривично дело прања новца посебно кривично дело код којег је неопходно постојање преварне радње као и код кривичног дела превара у осигурању.

Из примера наведеног у фусноти бр. 3, у којем је кривично дело преваре преквалификовано у кривично дело „**Злоупотреба овлашћења у привреди**” (Кривични законик Републике Србије, 2005, чл. 238, ст. 1, тач. 2) *из групе кривичних дела против привреде*, јасно је да се имовинска корист прибавља правном лицу иако је извршилац физичко лице које врши функцију одговорног лица у предузећу или другом субјекту привредног пословања или предузетник, док се код кривичног дела преваре имовинска корист прибавља физичком лицу. Осим тога, да би се извршила превара, учинилац често мора да предузима одређене, планске радње које, саме за себе, представљају кривично дело. Међутим, радња извршења кривичног дела може да садржи обележја и кривичних дела фалсификовања исправе или преваре због чега превара не може бити у стицају са кривичним делом злоупотребе овлашћења у привреди из наведене одредбе Кривичног законика. Ради се, практично, о привидном стицају по основу консумпције (*lex consumens derogat legi consumptae*).

У групи кривичних дела против службене дужности, кривично дело „Превара у служби” (Кривични законик Републике Србије, 2005, чл. 363) везује се за службено или одговорно лице, укључујући одговорна лица у привредним друштвима, установама или другим организацијама, које у вршењу своје службе поднесе лажне обрачуне или на други начин доведе у заблуду овлашћено лице да изврши незакониту исплату. Иако се приликом извршења тог дела, често, прави лажна службена исправа чиме се остварују и обележја кривичног дела фалсификовања службене исправе, неће постојати стицај, већ само кривично дело преваре у служби, јер је фалсификовање конзумирано тим кривичним делом. Доследно томе, нема стицаја преваре са делом фалсификовања исправе ако се ово друго дело појављује као начин извршења преваре – ради се о делу преваре.⁴ Још једно разликовање кривичних дела преваре у служби и преваре извршено је и у погледу лица – извршилаца ових дела. Кривично дело преваре примењује се на физичка лица, док се код преваре у служби као извршилац дела појављује физичко лице које је службено или одговорно лице. Што се тиче стицаја, ради се о привидном идеалном стицају по основу специјалитета јер је кривично дело преваре у служби посебан облик кривичног дела преваре.

ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Иако је кривично-правно регулисање преваре спроведено у свим правним системима, кривично дело преваре у осигурању у неким државама није посебно инкриминисано, већ је обухваћено под кривичним делом преваре. У другим државама превара у осигурању регулисана је у погледу различитих преварних радњи како у погледу преварног закључивања уговора о осигурању који осигуравач не би закључио да му је стварно стање било познато, тако и у вези са прикривањем намерног проузроковања осигураног случаја. Довођење у заблуду или одржавање заблуде као основне радње кривичног дела преваре у осигурању у неким случајевима заступљено је у обележјима неких других кривичних дела (тако се, на пример, термин „симулирање” код кривичног дела Злоупотреба права из социјалног осигурања користи да би се такође означила превара ради остварења права која учиниоцу кривичног дела не припадају по закону), али се од њих разликује по статусу личности извршиоца, лица којем се прибавља противправна имовинска корист, радњи или намери извршења кривичног дела.

⁴ Врховни суд Србије, Пресуда Кзз. 36/90 – (Лазаревић, 2011, стр. 703).

Квалитативна класификација врста осигурања у складу са Директивом бр. 73/329/ЕЕЦ Савета ЕЕЗ о усаглашавању законских, подзаконских и управних аката који се односе на започињање и обављање послова директног осигурања, осим осигурања живота, приликом разликовања лаких од тешких превара у осигурању, је нешто што би требало размотрити у нашем кривичном законодавству.

ЛИТЕРАТУРА

- Врховни касациони суд, <http://www.vk.sud.rs/sr-lat/krivi%C4%8Dna-materija-2>.
- Вуковић, С. Станојчић, Г. (2013). *Коментар Кривичног законика [Criminal Code Commentary]*. Београд: Пословни биро д.о.о.
- Deutsches Strafgesetzbuch vom 13. November 1998 (BGBl. I S. 3322), das durch Artikel 5 des Gesetzes vom 21. Januar 2013 (BGBl. I S. 95).
- Drescher, С. (2009). Сузбијање прања новца и преваре у фокусу осигуравајућих друштава [Money laundry suppression and fraud in focus of insurance companies]. У Славнић Ј. И Јовановић С. (Ур.), *Интеграција (права) осигурања Србије у европски (ЕУ) систем осигурања [Insurance (Law) Integration of Serbia into the European (EU) Insurance System]* (86–94). Палић: Удружење за право осигурања Србије.
- Ђурђић, В. и Јовашевић, Д. (2012). *Кривично дело – посебни део [Criminal law – Special part]*. Ниш: Правни факултет Универзитета у Нишу.
- Игњатовић, А. (2007). *Кривично право – посебни део [Criminal law – Special part]*. Нови Сад: Универзитет Привредна академија.
- Жеж, З., Јоксић, И. (2013). Морал и право у традиционалном и савременом друштву [Morality and law in the traditional and modern society]. *Култура полиса*, 10(21), 273–287.
- Јовашевић, Д. (2014). *Кривично право – посебни део [Criminal law – Special part]*. Београд: Досије.
- Kazenski zakonik Republike Slovenije [Criminal Code of Republic of Slovenia]. Uradni list RS, Št. 55 (2008) i 66 (2008).
- Kazneni zakon Republike Hrvatske [Criminal Code of Republic of Croatia]. Narodne novine RH, Br. 110 (1997), 27 (1998), 50 (2000), 129 (2000), 51 (2001), 111 (2003), 190 (2003), 105 (2004), 84 (2005), 71 (2006), 110 (2007), 152 (2008), 57 (2011), 143 (2012).
- Кривичен законик на Република Македонија [Criminal Code of Republic of Macedonia]. Службен весник на РМ, Бр. 37 (1996).
- Кривични законик Републике Србије [Criminal Code of Republic of Serbia]. Сл. гласник РС, Бр. 85 (2005), 88 (2005), 107 (2005), 72 (2009), 111 (2009) и 121 (2012).
- Кривични закон Републике Српске [Criminal Code of Republic of Srpska]. Службени гласник Републике Српске, Бр. 49 (2003).
- Кривични законик Републике Црне Горе [Criminal Code of Republic of Montenegro]. Службени лист Републике Црне Горе, Бр.70 (2004), 13 (2004).
- Лабудовић Станковић, Ј. (2012). Секундарно тржиште осигурања живота [Subprime life insurance market]. У Ј. Славнић и С. Јовановић (Ур.), *Изазови усклађивања права осигурања Србије са европским (ЕУ) правом осигурања [Challenges in harmonisation of the Serbian Insurance Law with the European (EU) Insurance Law]* (148–160). Палић: Удружење за право осигурања Србије.

- Лазаревић, Љ. (2011). *Коментар Кривичног законика [Criminal Code Commentary]*. Београд: Правни факултет Универзитета Унион.
- Le Code pénal de la République Française (CPF). Version en vigueur au 30 janvier 2013.
- Маровић, Б., Жарковић, Н. (2007). *Лексикон осигурања [Insurance Dictionary]*. Нови Сад: ДДОР Нови Сад.
- Ο Ποινικός Κώδικας της Δημοκρατίας στην Ελλάδα., Επίσημη Εφημερίδα, 1. 1. 1951 – v. 2943 του 12. 9. 2001.
- Österreichisches Bundesgesetz vom 23. Jänner 1974 über die mit gerichtlicher Strafe bedrohten Handlungen (Strafgesetzbuch – StGB), StF: BGBl. Nr. 60 (1974), Fassung vom 30.01.2013.
- Петровић, З. (2006). Преварни поступци у осигурању живота [*Fraudulent acts in life insurance*]. У Ј. Славнић и П. Шулејић (Ур.), *Осигурање у сусрет процесу придруживања Србије и Црне Горе Европској унији [Insurance in the Accession Process of Serbia & Montenegro to the EU]*, (202–211). Палић: Удружење за право осигурања Србије и Црне Горе.
- Rikoslain Suomen tasavallan. Virallinen lehti, määrä 39 (1889) – 940 (2008).
- Strafflagen Konungariket Sverige. Ds 1999:36 – 09.11.2005.
- Стојановић, З. (2012). *Коментар Кривичног законика [Criminal Code Commentary]*. Београд: Службени гласник.
- The Fraud Act 2006 (с. 35) of the United Kingdom and Northern Ireland by the Royal Assent on 8 November 2006, (Commencement) Order 2006 – SI 2006 No. 3200 (C.112).
- Trestný zákon Slovenskej republiky. Zákon 300 (2005) Z.z z 20. mája 2005.
- First Council Directive 73/239 of 24 July 1973 on the coordination of laws, regulations and administrative provisions relating to the taking-up and pursuit of the business of direct insurance other than life assurance, *Official Journal of the European Communities*, L 228, 16. 8. 1973, p. 3–19.
- Código Penal Bolivia (CPB). Decreto Ley 10426 de 23 Agosto de 1972 – Modificaciones al Código Penal y actualización según Ley 2494 (2003).
- Código Penal de la República Argentina (CPA). Ley 11.179 (2009).
- Codul penal din România (CPR), Legii nr. 286/2009 privind Codul penal, Monitorul oficial al României, Partea I, Nr. 510/24 (2009).
- Чејовић, Б., Кулић, М. (2014). *Кривично право [Criminal law]*. Нови Сад: Универзитет Привредна академија.
- Чубински, М. П. (1934). *Научни и практични коментар Кривичног законика Краљевине Југославије [Scientific and practical Commentary of the Criminal Code of the Kingdom of Yugoslavia]*. Београд: Издавачко и књијарско предузеће Геца Кон а.д.
- Wetboek van Strafrecht van Nederland van 3 maart 1881, Geldend op 30.01.2013.

CRIMINAL LAW ASPECTS OF FRAUD WITH SPECIAL EMPHASIS INSURANCE FRAUD

Slobodan Jovanović¹, Jasmina Labudović Stanković²

¹University Business Academy, Faculty of Law for Commerce and Judiciary,
Novi Sad, Serbia

²University of Kragujevac, Faculty of Law, Kragujevac, Serbia

Summary

False insurance claims raise numerous issues. They lead to higher insurer expense than real, especially if the insurer engages in investigating and collecting evidence for defending against payment of the ungrounded claim.

Looking at the current solutions in comparative jurisdictions, question if the insured should face the stricter penalty than that envisaged for the fraud, has dominated in legislation until today. As the result, there are jurisdictions that regulate insurance fraud as a special form of the fraud criminal offence, while others do not.

Awareness of the social danger of insurance fraud has evolved from even more fraud detection in Serbia since 2000 and brought to amendments to the Criminal Code of Serbia in 2009 and the introduction of the "Insurance Fraud" criminal offence. However, there is a view in the legal theory that the fraud criminal offence embraces current insurance fraud crime and, thus, its introduction was unnecessary. Another view explains that this crime has been inserted because of some specific features of the area where deceptions are being made and, also, because frauds are more frequent in that area than in others.

The phraseology of the insurance fraud crime in the Serbian criminal law includes general incrimination of the false representation or concealing facts, determining in the features some fraud cases from which it is possible to learn what persons in the capacity of the perpetrators the lawmaker had in mind at the passage of the relevant article. Thus, false opinions, reports and assessments relate to the experts, doctors, adjusters and other service providers who are not in insurance contract relation, but persons on whose services insurer relies in claim adjustment. The conduct of those individuals may influence the insurer's decision to adjust the claim and pay the insured higher indemnity than the loss really incurred, to pay the claim, which within the meaning of the general and special policy conditions does not represent the insured event or to reimburse the loss that never happened.

Criminal law regulation of the fraud has been effected in all jurisdictions, though insurance fraud crime is not the matter of a specific incrimination in some states but is included in the fraud criminal offence. Different fraudulent acts at contract conclusion, which the insurer would not accept if he was familiar with the true facts and intentionally causing of the insured event are matters of regulation in other states. Insurance fraud features are partly the same with features of the other criminal offences, but differ from them in perpetrators' personal capacity, persons who acquire unlawful material gain, acts or intents for execution of the criminal offence.

Qualitative classification of the insurance lines according to the Directive of the EEC Council 73/239/EEC on the coordination of laws, regulations and administrative provisions relating to the taking-up and pursuit of the business of direct insurance other than life assurance is something that should be taken into account in the Serbian legislation for discernment of the basic and serious insurance frauds, particularly if the lawmaker decides to incriminate insurance fraud against the object of insurance.